

jejo pod votle kamne, grude, listje, zidovje itd., na polji zlezejo v zemljo, včasih globoko, zlasti takrat, kadar je vroče ali pa tudi merzlo in suho. Mraz, še bolj pa suša, sta polžu najbolj zoperna.

To je polževa natura; to moramo najpred poznati, da vemo, kaj pravega zoper nje početi.

Živež polžev je mnogoversten: trava, perje, berstje, mlada detelja, mlado žito, kolorabe, solata, sočivje vsake sorte, jagode, sadje, buče, krompir in več takega.

Sovražniki polževi so: prešiči, kert, race (ki se po njih prav dobro spitajo in okusno meso dobé), kuretnina, golobi, škorci, vrane, kavke itd.

Opraskani, vbodeni ali kakor koli ranjeni poginejo večkrat kmali; vendar so tako terdne nature, da jim odrezana ali odsekana glava ali rep včasih spet iznovega zraste.

Pomočkov zoper to škodljivo žival se svetuje veliko, pa vselej je težava z njo.

Pomočki, ki od rastlinja odvrčajo polže, so: seme pred posetvijo pomešati z živim apnom, namakati ga v gnojnici s soljo zmešani in več takega, kar je slanega in po duhu polžem zopernega; — zemljiše na suho djati z odpeljanjem močirnosti, z napravo ozkih in visokih ogonov; — ob potokih naj se naredé visoki stermi grabni brez trave; — zemlja naj se pred setvijo dobro preorje ali prekoplje, z živim apnom ali pepélom potrese (živo apno, ako se v suhem vremenu potrese po zemlji, jih umorí; zmočeno apno jim nič ne dé); — zgodaj naj se seje, ker le mladini so polži najškodljiviši.

Pomočkov, ki polže pokončajo, se priporoča veliko: trosenje živega apna, železnega vitriola (Eisenvitriol) po sončnem zahodu ali pred sončnim izhodom, kuhinske soli, bodečih ječmenovih réš, polivanje s kuhano vodo šišek ali ježic. Vse to je pa zlo težavno.

Najbolj se hvali sledeči pomoček, ki največ zda in se tudi lahko opravi. Sém ter tjé naj se namreč položi kos mokre štorje ali kakošna mokra dilja, da polži pod njo morejo, — še bolje je sém ter tjé pometati več koscev zrezanega korenja, kerhljev sladkih jabelk, zlasti pa več koscev zrezanih buč, na ktere polži tako radi gredó, da na Altenburškem, kakor Leuchs pravi, vsako leto nalaš nekoliko buč za to sadijo, da z njimi polže lovijo.

Ko je gospodar to ali uno polžem nastavil, se jih bo zbralo na tistem mestu ponoči veliko, in zjutraj zgodaj jih potem v enem hipu lahko cele kupe pokonča ali pa naj zažene več rac na vert, da jih požró.

Ker vemo, da je polž ponočnjak, da mu gré močirnost čez vse, in kaj najraji jé, bo to, kar smo ravno svetovali, največ zdalo, brez težave veliko polžev mahoma pokončati s kakim bétom, če jih ne privošimo racam, katerim so priljubljena jéd.

Gospodarska skušnja.

(Nerodovitne sadne drevesa rodovitne napraviti). Komur so sadne drevesa tako oslabele, da mu ne cvetejo in sadú ne donašajo, jih zná zopet napraviti; da mu bodo obilo sadja rodile, če jim tako-le k rodovitnosti pripomore: Proti spomladi naj jim ob lepem dnevu vse suhljate veje poreže ali pa požaga, mah otrebi in staro lubje s kakim ojstrim strugalom opraska itd. Potem pa naj skoplje mesca sušca, preden se jamejo cvetni popki napejati, po velikosti drevesa po 3 do 5 čevljev okoli dreves čevljev ali 2 čevlja globoke jame, in naj jih vsaki teden z gnojnico do verha zaliva, in sicer tako dolgo, dokler se ne začne cvetje kazati. Po tem naj pa jamo z merzlo vodo napolne in s perstjo zasuje. — To bo oslabele in za tega voljo nerodovitnim drevesom dobro pomagalo.

Kako nekteri spisujejo bukve.

Poleg Amerikanca Washingtona Irvinga prevodil Lovro Primčkov. *)

Če je resničen ostri izrek Sinezijev: „Da je več hudodelstvo, krasti umerlih ljudi dela, kakor njihovo obleko“, kaj bo iz večine pisateljev? Burton.

Velikrat sem se čudil nad preobilno rodovitnostjo bukvo-tiskarnic; stérmel sem, kako je moč, da marsiktera glava, od ktere bi mislil, da jo je natura kaznovala s prokletstvom neplodnosti, bukve za bukvami pošilja na dan.

Ko vendar človek napreduje po poti življenja, se pomajšuje stvari, ktere zbujujejo njegovo začudenje, in neprestano nahaja do skušnje, da majhni vzroki rodijo velike čudovite dogodbe. Tako sem na svojem potovanji po Londonu slučajno naletel na velik prizor, — na prizor, ki mi je nekoliko razodel skrivnost in umetnost narejanja bukev, in ki je mahoma konec storil vsemu mojemu čudenju.

Nekega poletnega dné sem léno postopal po prostornih dvorinah britanskega muzeja, kar se samo v toplih dneh za greh šteti ne more, zdaj naslanjaje se na kako omaro rudninsko, zdaj ugibaje hierogliffe kake egiptovske mumije, zdaj skoro z enakim uspehom razmišljevalje alegorijske podobe na visokem stropu. Ko sem tako lenobo pasel in se oziral okoli sebe, se hipoma zagledam na neke daljne duri konec prostornih sob. Bile so duri zaperte, včasih so se pa odperle, in prikradlo se je iz njih kako čudovito bitje, večidel černo oblečeno, se je katalilo potlej skozi sobe, pa ni pogledalo nobene reči tam stoječe. V vsem tem je bila neka skrivnost, ktera je mikala mojo zbujeno radovednost, in sklenil sem, prederzniti se in iti skozi ta morski rokav, in preiskati neznane kraje, ki so bili na uni strani. Duri sem lahko odperl, kakor odpre kak klativec vrata začaranega gradu.

Stal sem v prostorni sobi, v kateri so bile okrog in okrog postavljene omare polne častitljivih knjig. Nad omarami in ravno pod kornizem je viselo čuda starih černih podob nekdanjih pisateljev. Po sredi sobe so stale dolge mize z odriči pisavnimi in bravnimi, pri katerih je več bledih, pridnih možiceljnov prebiralo oprasene bukve, premetovalo trohnjene rokopise in izvode delalo iz njih obsežka. Največja tihta je vladala v ti skrivnostni sobi; slišalo se je samo praskanje peres po papirji in včasih votel zdihljej kakega modrijana, kadar se je malo premaknil in obernil list v stari knjižuri, kar je najberže prišlo od praznosti in napihnjenosti, ktera se včasih nahaja pri visokoučenih preiskovanjih.

Včasih je kateri teh ljudi nekaj napisal na kosček papirja in potegnil za zvonček. Precej se prikaže sluga, tiho vzame papirček, smukne iz sobe in malo zatem nazaj pritapa s težkimi knjižurami, ktere modrijan napade s strahovito radovednostjo in vedoželjnostjo.

Sedaj nisem nič več dvomil, da nisem naletel na trumo čaravnikov, kateri so bili v učenje skrivnostnih znanstev vsi zamaknjeni. Ta prizor me je spomnil neke stare arabske basni o nekem modrijanu, kateri je bil zapert v začarani knjižnici v oserčji gore; ta knjižnica se je samo enkrat odperla leto in dan; tukaj so podzemeljski duhovi bili podložni njegovemu povelju in so mu morali donašati knjig vsake verste skrivnega znanstva, tako da je konec leta, kadar so se spet odperle začarane vrata, na beli dan prišel tako učen v prepovedanih umetnostih, da je znal letati po zraku in zapovedovati npravnim postavam in močém.

Ko je bila moja radovednost dospela do verha, sem prošnjo pošeptal na uho hlapcu, ki je ravno memo mene tapal, naj mi vendar malo raztolmači čudoviti prizor. Nekoliko besed je bilo dovelj. Zvedil sem, da so ti skrivnostni ljudje, ktere sem si jez mislil čarovnike, večidel pisatelji,

*) Draga nam obljava Vaša. Prosimo.

ki so ravno serkali medeni sok iz cvetlic. Bil sem namreč v čitavnici (bravnici) velike britanske knjižnice — neizmerno bogate zbirke knjig vseh dôb in vseh jezikov, katerih knjig je veliko že popolnoma pozabljenih in le malokdo še bere maloktere. K tem samotnim jezerom nekdanjega slovstva toraj se zatekajo mnogi novejši pisatelji in zajemajo polne vedra klasične učenosti in ž njo zalivajo posušene potoke svojih lastnih misel.

Imajoč sedaj skrivnost v pestéh, sem se vsedel v kot in premišljeval delo te bukvarske fabrike.

Zapazim nekega meršavega bledega možiceljna, ki je premetoval in prevohoval samo najčervovedniše, z gotiškimi pismenkami tiskane bukve. Kakor se je očitno vidilo, je on skupaj kerpel tako delo globoke ali visoke učenosti, ktero delo bi si moral omisliti vsaki, ki bi hotel veljati za učenega, in bi ga moral postaviti v svoji knjižici na tako mesto, da bi ga precej zagledal vsaki, ki bi stopil va-njo, ali pa bi ga moral odpertega imeti na mizi, — sicer ga pa nikdar ne bi bilo treba brati! Vidil sem, kako je včasih jemal iz žepa kosček terdega kruha in ga glodal; ali je to bila njegova južina, ali zajterk, ali pa je s tem grizljejem krepčal svoj želodec, kateri je oslabil pri napetem mišljenju dolgočasnih reči: tega jez ne vem, in zato prepustim to reč v presojenje drugim učenim od mene.

Tam je sedel neki uren majhen možiček v svetli obleki, njeznega, mehkužnega in bérbljavega obraza, ki je bil vès podoben pisatelju, ki v prijaznosti živi z založnikom svojih del. Ko sem ga bil marljivo ogledal, sem ga spoznal nabiravca različnih del, ktere se hitro in lahko spečajo in razprodajo. Radoveden sem bil, kako izdeluje svoje blago. On je najglasneje praskal s svojim peresom in je bil najmarljiviši od vseh družih, je kukal v različne bukve, pregledoval liste rokopisov in jemal iz te knjige en kosček, iz une en kosček, besedo za besedo, versto za versto, stavek za stavkom, tukaj malo, tam nekoliko. Obsežek njegove knjige, ktero je koval, se je zdel tako mnogoversten, kakor obsežek čarovniškega kotla v Šekspirovem Makbetu: tu je bil mazinec, tam pavec, tu žabji zob, tamo kačji jezik, tu zraven njegovega vlastnega blébetanja opičja kerv gosta, da je bila juha zares dobra in tolsta.

Ali ni prav za prav, sem si mislil, to nagnjenje k tatvini pisateljem prirojeno iz dobrega namena? Ali ni to pot, ktero je izbrala previdnost, da se razširjuje in ohranjuje setev znanstva in modrosti od stoletij do stoletij v kljub neubranljivemu poginu tistih del, v katerih je najpopred klila? Vidimo, da je mati narava skerbela modro, akoravno čudapolno, za razširjanje semena iz podnebja v podnebje po kljunih mnogoverstnih ptičev, tako, da živali, ktere na videz niso bolje od merhovine in jih same na sebi imamo za pregnane tatove v vertih in na polji, v resnici bivajo poslanci nebeški, kateri Božji blagoslov razširjujejo in obstoječega storijo. Na enaki način taki tatinski pisatelji pobirajo in sopet sejejo lepe, dobre in koristne misli starih in že pozabljenih pisateljev, da bi čez dolgo in veliko časa spet cvetele in plod obrodile. Veliko njihovih spisov doživi in stori tudi, bi rekel, preseljevanje duš, in se prikaže v novi obleki na beli dan. Kar je bilo popred kaka dolgočasna povest, se oživi v podobi zanimivega romana; stara dolgočasna pravlica se premeni v nov igrokaz, in kaka suha modroslovska razprava daje gradiva za celo versto visokoletičih, do neba kipečih preiskovanj. Tako se godi tudi pri posekanji pervobitnih gojzdov v Ameriki; kjer se poseka postaven smrekov gojzd, nadomesti smreke cel zarod hrastičev, in nikoli in nikdar se ne vidi, da posekano deblo trohnjenega drevésa ne bi rodilo množico in množico gob.

(Konec sledi.)

Prešernu.

Čul strunic vbranih sem glasove mile,
Izdihljeje obupnega strunárja,
Ki ptuja bila sreče mu je zarja,
Ker smertne so pušice ga ranile.

Zastonj, tako se strune so glasile,
Od dneva v mrak se pevec s petjem vkvarja,
Z obupom Eumenidna moč ga vdarja,
Da rane bi se serčne ne celile.

„Dopredla je življenje kratko Parka,
Zagledal kmalu si deželo milo,
Kjer tebe čakal z Larvo je Petrarka“.

„Ovija lovor Tvojo že gomilo,
Nihče ne žali več te brez prevdarka,
Odkar si srečno združen z Bogomilo“.

Gr. Krek.

Slovenski Leander.

Novela po narodni kranjski povedki.

(Konec.)

VII.

„Jelka, lepo se opravi; danes pojdemo v Loko. Prišli so bistrški gosp. opat s svojim mladim unukom Falkenbergom. Falkenbergi so imenitni vitezi, in že sva se z gospod opatom sporazumela, naj se falkenberžki in karlovški rod ozko združi“.

Tako govorijo stari Karlovčan k svoji hčericici.

Jelka, ktera je obledela, ko je te besede zaslišala, vendar kot pokorna hčerka nič ni na to rekla, ampak se čedno obleče, in se z očetom peljá prek jezera v bližnji ložki gradič. Ko se memo karlovškega pritoka peljá, ji perstan, ki ga ji je poklonil vitez Šteberk, smukne v jezero. To je hudo znamenje, si misli, in bila je v sercu zelo nemirna.

Prideta z očetom pred grad; vratar se jima globoko priklone, vrata odpre, ter z velikim zvonom pozvoni v znamenje, da grad bode sprejel velikega gosta. Opat sami grejo gostu naproti, in prav serčno pozdravijo starega Karlovčana.

„To je Vaša hčerka? — vprašajo prav ljubeznjivo — ljubo dekle, kako si veliko zrastle! Nisem te še vidil, kar si prišla iz Benetk; — no, veseli me, da vidim tako nadelno gospodičino — ponos dragega svojega prijatla“.

Med tem pogovorom stopijo vsi v sobano, kjer jim se pokloni mladi Falkenberg. Hitro stopi k Jelki in začne prav prijazno ž njo govoriti. Al Jelka je bila sicer čednih, pa kratkih besed; zmirom je sramožljivo gledala na tla. Tudi pri obedu, kjer je mlademu Falkenbergu nasproti sedeti mogla, je okovarjala svoj pogled in ni mu dala uživati slasti svojih krasnih modrih oči. Falkenberg je bil vès nemiren, in je tožil proti svojemu stricu merzloto Jelkino; al stari opat so ga tolažili, naj le večkrat Karlovčane obiše; se bode že mladi gospodični prikupil.

Še le proti večeru so Karlovški zapustili Loko, in se po jezeru spet nazaj v svoj grad peljali. Jelka je bila silo žalostna, in komaj je pričakovala noči, da odkrije tožnost svojega serca svojemu ljubemu.

Celo noč ni nič spala, temoč bédela in molila je. Polnoči mine, in čuj! sedaj se odbijajo po jezeru znani sladki glasovi milozvučne mandoline. Hitro beži skoz vertne vrata na vert, in odkritoserčno pové, kakošen namen da ž njo imajo njeni oče, in da jo hočejo s Falkenbergom zaročiti.

„Vendar moj dragi Lupo! nikdar, nikdar; — tvoja ali pa nobenega drugega! Pa kako sem nemirna; tvoj perstanj mi je včeraj v jezero padel, to je kobno znamenje“.

Šteberk jo tolaži, naj zaupa v Boga in njegovo dobro srečo, in reče, da kakor dolgo bo njegova desnica znala še meč nositi, je ne bode nikdo silil, serce komu dati, kogar ne ljubi. Še le čez mesec dni obljudi vitez Šteberk

*

Brane po totih grabah pa imajo še tudi posebno podobno. Brana ima spredej dva prečnjeka in zadej dva, na strani pa štiri vdilnike; zobje so po nožoskem ali kakor majhne čertala natanko skovani, da globejše režejo in brazde in grudje bolj na drobno raztergajo.

Večkrat pa še to vse ne pomaga. Gospodar mora težakov (delavcov) imeti, ako nima zadosti svojih ljudi, da brazde in grude nasekovajo z matikami po celi njivi in jih povlečejo, in če brana sama malo opravi, si vlačar še stor na brano priveže, da vekšo zmečo dá in bolje povlači. Ako pa vlačar hoče hitreje povleči njivo, si dve brani s krajema vkup priveže, in včasih si še na vsako pen dene, da bolje povlači njivo, posebno kjer so široki ogoni.

Iz tega vidimo, da spete ali z železnimi rinki ali kolobari vkup skovane brane, kakor jih po Holandskem in tu in tam po Nemškem imajo in čez ktere naši nemški gospodarji veliko čudo ženejo, pri nas nič novega in neznanega niso; samo da tota gospodje bolj po bukvah in ptuje, kakor pa djansko in domače njivarstvo poznajo.

Dve brani s stranama pri vlaki vkup vezati, je že stara šega pri naših prebranih Slovencih, kateri si povsod pri svojem kmetiškem delu hitro pomagati znajo — z malimi stroški. Razložek je edini ta, da vkup skovane brane več stroškov prizadenejo. Š.

Kako nekteri spisujejo bukve.

Poleg Amerikanca Washingtona Irvinga prevodil Lovro Primčkov.

(Konec.)

Ne pritožujmo se torej zavolj pogina in pozabljenja, v katero propadajo stari pisatelji; oni poslušajo samo veliki zakon nature, po katerem so vse stvari po svetu omejene po svoji podobi, kar se tiče stalnosti; nikdar pa ne poginejo po svojih materijalnih ali sestavnih delih, pervinah ali elementih. Rod pride za rod, tako v živalskem kakor v rastlinskem življenju; al načelo, prvotina življenja, ostaja na veke in rod cveteti napreduje.

Tako tudi pisatelji rodé pisatelje in zapustivši mnogoštevilno potomstvo gredo v častitljivi starosti k svojim roditeljem, na katerih duševnih izdelkih so se poprej pregreševali po plagiatu ali duševni tatvini.

V tem, ko sem se prepustil takim sanjam, sem glavo naslonil na kup častitih folijantov. Bodi si, da me je omamil sopar iz teh knjižur obilo puhteči, ali popolna tihota v sobi, ali trud po dolgem postopanju, ali nesrečna, žalibog! meni vlastna navada, nobene reči ne storiti ob pravem času in na pravem mestu, — z eno besedo: zadremal sem. Moja domišljija je pa vendar vedno marljivo delala in ravno tisto pozorišče je ostalo pred očmi mojega duha, z majhno premembo v nekterih stvaréh. Sanjalo se mi je, da so po sobi še bile obešene podobe starodavnih pisateljev, samo pomnožilo se je njihovo število. Zginile so dolge mize, in namesto modrijanov sem zagledal trumo razcapanih in razterganih ljudi, kakoršnih se včasih mnogo vidi, kjer je na prodaj stara obnošena obleka. Kdor je kake bukve vzel v roko, se mi je zdelo, da so se precej spremenile v oblačilo ptuje ali starodavne šege, ktero je vsaki koj oblekel. Vendar sem zapazil, da se nobeden ni hotel obleči v celo opravo, ampak vzel je od ene obleke rokav, od druge stan, od tretje škrice, in ko se je nališpal s kerpami, mu je kukalo, viselo in bingljalo nekoliko njegovih lastnih cunj izpod nakradenega kinča.

Tu je bil neki postaven, rudeč, dobro pitan ali, kakor pravimo, prav „raznešen“ profesor, ki je z očali na nosu pregledoval več plesnivih polemiških pisateljev. Kmalo se polasti širokega plajšča starodavnega cerkvenega očeta in populivši nekemu drugemu njegovo sivo brado se je strašno napenjal, šteti se neznano modrega in učenega; njegov mlohavi obraz pak je vsakemu razodeval nakradeno učenost. Tamo je neki bolehen gospod, v eno mer pokašljeva, se

trudil, svojo tenko obleko olepšati z zlatimi niti, ktere je potegoval iz več starih bogatih oblačil (knjig). Neki drug se je našopiril z debelim rokapisom, si pripel na persi venec, ktere ga je natergal v Miltonovem raji in ko je djal Sir Filip Sidnejev klobuk po strani na glavo, je koračil močno sém ter tje. Tretji, Cahejeve postave, se je obložil s plenom z več tamnih modroslovnih preiskovanj, da ga je bilo res lepo viditi od spred; al od zad je bil smešno razcapan, in zapazil sem, da je svoje hlačice zakerpal z usnjatimi kerpami nekega latinskega pisatelja.

Bilo je res tu nekoliko čedno oblečenih gospodov, ki so jemali le kak biser ali kaj takega, kar se je posebno svetilo, med njih vlastno obleko, pa je ni zatemnjevalo. Nekteri so pregledovali šege nekdanjih pisateljev samo zato, da so privlastovali si pravila njihovega okusa in prisvojevali si njihov lepoznavski način. Al, žalibog! reči moram, da jih je bilo le preveč, ki so se lišpali od nog do glave s kerpami ptuje robe. Omeniti moram tukaj še nekega možaka v rumenkasto-rujavih hlačah in čarapah, z arkadskim klobukom, ki je imel silno nagnjenje do pastirskega pesništva, čigar potovanja pa se niso nikdar stegnile iz obzidja njegovega rojstnega mesta. Našopiril se je z venci in trakovi vseh nekdanjih pastirskih pesnikov, nosil je glavo po strani in hodil je vés zamaknjen, neprenehoma od „zelenih poljan in livad“ blebetaje.

Oseba pa, ktera je najbolj zanimala mojo pazljivost, je bil marljiv prileten gospod v duhovski obleki, neizmerno debele, štirivoglate, plešaste glave. Spehan in vés zasopljn prisopiha v sobo, si z obema komolcema pot dela skozi množico, z obrazom terdoglavnega samoljuba, in povlastivši se nekega debelega gerškega kvartana ga dene na glavo in se potem veličastno odpravi z grozno kodrasto vlasuljo.

V sredi te slovstvene maškerade se hipoma od vseh strani zasliši vpitje: „Tatje! tatje!“ Jaz kviško pogledam, in evo! podobe na stenah so oživele. Nekdanji pisatelji pomole najpred glave, potlej roke s platna, gledajo en hip radovedno doli na množico, pa kmalo se spusté z jezimi očmi doli med tatove, obvarovat svoje pokradeno blago. Ta zmešnjava in gnječa sedaj se ne dá popisati. Nesrečni tatinski hudodelniki zastonj skušajo pobegniti jo s svojim plenom. Tu se verti in suče celo kerdelo starodavnih minihov in izoblekujejo nekega mladega dohtarja; tamo drugi napadajo novejšje pisatelje in jih neusmiljeno dregajo, sujejo, mlatijo in mesarijo. Kar se tiče unega urnega, majhnega nabiravca slovstvenih marjedilc, ktere ga sem poprej omenil, se je oblekel kakor Pavliha v najmuogoverstniše kerpe, in uname se okoli njega ravno tako strahovit boj, kakor o času trojanske vojske za truplo Patrokljevo. Neizrekljivo mi je bilo žal, ko sem vidil več pisateljev, ktere sem poprej častil, potepsti se iz sobe malo manj kot nagi in goli. Ravno zdaj sem zagledal unega marljivega starega gospoda s sivo kodrasto gerško vlasuljo, ko je strahovito plašljivo peté kazal, imajoč za sabo kerdelo pisateljev, ki so mu glasno vpili za herbtom. Bili so mu terdo za petami; v hipu mu vzamejo vlasuljo; ko se oberne, potegnejo obleko z njega; čez nekoliko trenutkov je namesto v gosposkem kinču tičal le še v majhnih, kratkih in obnošenih hlačicah in nekoliko cunj mu je vihralo po herbtu.

Tako smešna je bila nesreča tega učenega Tebanca, da me je posilil glasen smeh, ki je pa pregnal vse sanje.

Končana je bila zmešnjava; soba je spet postala poprejšna. Nekdanji pisatelji se vstopijo nazaj v svoje podobe in visijo v žalostni slovesnosti na stenah. Z eno besedo: izbudil sem se v svojem kotiču pred zborom knjižnih moljev, ki so začudeno zijali v me. Na vseh sanjah ni bilo nič resničnega razun mojega smeha, ki se ni nikdar poprej slišal v tem resnobnem svetišču in ki je bil ušesom modrijanov tako zopern, da je celo društvo „elektriziral“.

Sadaj se mi približa knjižničar in me vpraša: ali imam vstopni list. Od početka ga nisem razumel, kaj da hoče;

al kmali sem se domislil, da je knjižnica, bi rekel, neka versta slovstvenega gojzda, ki je pod brambo gojzdnih zakonov in da se nobeden ne sme prederzniti, brez posebnega dovoljenja v njem streljati in loviti. Kratko, stal sem tu kot pregnan kradljiv lovec in sem bil jako vesel, da sem mogel naglo pobegniti, ako ne, bi se bila za menoj spustila in zakadila vsa čeda pisateljev.

Narodnost in slovenščina v Gorici.

Doživeli smo prigodbe nezmerne pomembe. Dvakrat v desetih letih nas je zbudil strašen potres. Socialno, cerkveno in državno poslopje evropsko se maja in trese. Enako silovitim valovom na vihnem morji sučejo in der-vijo razdražene strasti ladijo narodskega življenja evropskega. „Ima summis sacra miscentur profanis“; temelj npravnega in pravnega reda je globoko spodkopan; ni več principov, ni meje med čednostjo in pregreho; kar je temu belo, unemu je černo, in kakor da bi bilo poverh še ilustracije treba za to babilonsko moralno zmešnjavo, po nekaki grenki ironiji postavlja krono vsem tem homatijam bor sa-vojskega križa in prekristjanskega vladarja s papežtvom.

Mar iščeš vzroka in vira vseh teh zmot? Groza spreletí človeka viditi in slišati, da kar ima za vero in ž njo vred najsvetejšega in žlahnejega, se podtika kot nagon pregrešnemu početju. Da! vreteno, krog katerega se sučejo in motajo homatije naših dni, je — narodnost! Ideja narodnosti je tista skrivnostna moč, ki je prešinila evropsko družbo; narodnost je geslo sedanjih prekucij!

Národnost tedaj je kriva vsega tega? — — —

Tudi avstrijske ljudstva pestvajo in ljubkujejo že nekaj let sém idejo narodnosti in — mi. Slovenci ž njimi. Kako? mar ne vidite Belzazar-jevega napisu, mar ne slišite dobrovoljne svaritve: „Tua res agitur“, ko v Italiji gori? Kako dolgo se bote še z ognjem igrali? — — —

Kaj, ko bi se razcvetele enmalo z lučjo zdrave pameti te tmine narodske?

Národnost je zapopadek vseh posebnost naroda v značaji, v veri, v jeziku in slovstvu, v šegah in običajih v domačem in državnem življenji. Najterdnša vez narodnosti pa je jezik. — Trezne glave vedó, da ideja narodnosti ima svoje pravice naravne in pravne, — vedó pa tudi, da te imajo svoje meje, in da „ideja“ in „realnost“ ste mnogokrat vsaksebi kot nebo in zemlja; — vedó, da se ne dá uresničiti vse, kar je mogoče, — da pa tega tudi treba ni, jim je ravno tako znano.

Národnost se dá primeriti žlahnemu vinu. Pij ga zmerno, ti bo v zdravilo, ti dá veselje, pogum, moč in krepost; — prestopi pa meje zmernosti, gorje tebi, sužen si neznanim duhovom! Tako se valja pijan narod po blatu človeških strast, pomandraje vse, kar je sercu najdražjega.

Iz tacih premišljevanj zvirajo glavitne pravila, ki vredejujejo vse misli, vravnujejo djanje in nehanje v narodnem življenji.

Mi Slovenci smemo biti ponosni, da naša narodna djavnost ni do zdaj še nikakor oskrunjena in omadeževana, ne v veri, ne v literaturi, ne v politiki. Vse je čisto pred Bogom in svetom. Mi nismo segali v ptuje pravice, raji svoje zatajivši. Na podlagi postavnih, pravnih in djanskih razmer, spošтовaje resnične sosedove pravice se razvija tedaj naša narodnost. Kakor gorko solnce razsvetljuje ona um in razgreva serce naših národnih pervakov, kateri spet, enako pohlevni luni, sijejo svojo milo svetlobo na nadepolno mladino in ljudstvo slovensko. Mi imamo svoj kompas: neoskrunjeno vero in npravnost, in svoj svetilnik: zdrav um in brezstrastno serce. Ni se nam treba bati viharjev v narodnem življenji, dokler se Koseskovega gesla zvesto deržimo:

„Bogu dušo in vest, vladarju zvestobo do smerti,
Veri zaupa poklon, glasu zakona posluh!“

Mi ne prekucujemo držav, ne preganjamo nikogar. Le eno je za nas „noli me tangere“ in to je: — naš národní jezik, — jezik kot sredstvo národne omike. Višja omika našega ljudstva s pomočjo izobraženega jezika in slovstva: to je naš namen, — in naš „grido di dolore“: da naj zadobi naš jezik v šoli, vradu (kancelijah) in sploh v vsakdanjem življenji spodobno in pravično veljavo.

Novi časi, nov duh, — novi rodovi, nove potrebe! Pred sto leti jih je bilo menda le malo prepričanih, da starožlahna matrona, mati latinščina, ki je toliko stoletij ošabno zapovedovala učenemu svetu, se bo morala tako hitro vma-kniti mlajšim sestram in hčeram, in da bodo morali kitasti modrijani se znanstvenemu monopolu odpovedati. Herder zaupije in ljudstva evropske se predramijo; — Schiller in Góthe poterkata in poslednji nemški zaspanec skoči s postelje mancljaje si kermizljave oči. — Vodnik zapoje: „Ilirija vstani!“ in Slovenci postajajo iz ljudstva narod, ki ga Japel s sv. pismom blagoslovi. Kopitar in Miklosić, slovničar viteza, potegujeta na-se pazljivost učenih jeziko-slovcov; Prešern-ova lira meči Slovencom serca, „Novice“ jim bistrijo um na vse strani in jih navdajajo z zavestjo narodno, in veličastni Koseski govori z verh Parnasa z mogočnim nadzemeljskim glasom ustvarivši jeziku svojemu postave; in komur ni bilo še zadosti, zadene ga Habakukova osoda. Duh leta 1848 ga zgrabi za lase in nolens volens mora biti domorodec. Ne, ne! slovenska narodnost ni več sanjarija, in ako bi se že danes kdo prederznil prezirati nas in ošabno ignorirati naše narodno zavestje, preteklih 10 let vendar ne bo mogel utajiti in ne ovreči dokazov, ki jih hranijo v sebi.

Natanjčna zgodovina, živ popis gibanja in delanja, zadržkov in pospešnih uplivov te dôbe, bi bil gotovo zanimiv, pa se ne ujema z mojim namenom, kjer sem mu ožji meje postavil.

Serce narodnega življenja, narodno ognjišče, — enako Vestinemu ognjišu — so šole, vikše in sosebo srednje šole, in te so za zdaj zraven cerkve vedno postavno bojišče narodnega duha. V versto srednjih šol spadajo gimnazije, realke in šolske pripravništva. To so planetje, krog katerih se sučejo kot trabanti ljudske šole in narod. Najvažniša med njimi pa je gimnazija, ki odgojuje mladino za cerkev in vrad. Gimnazija je prav za prav „Culturstätte“ — semenišče vikše omike.

Vsled cesarskega ukaza 8. avgusta pr. leta je prišlo „gimnazijalno vprašanje“ na versto, ki je za avstrijske narode ravno tako važno, kakor une, ki jih mož previdnosti ob bregu Sène „študira“. Gospod Terdina je z ostro pa resnično besedo sedanji stan slovenskih gimnazij v obče razkazal, in brez milosti rane razkril, na katerih boleha slovenščina.

Jez zasledujem že 12 let razvijanje narodnosti in stan slovenščine med 130.000 Slovenci „tam, kjer Soča v blagem kraju vije se podobnem raju“, in premišlujem večkrat vse še take malenkaste prikazni na narodnem obnebj slovenskem. Večkrat se zamaknem v ne daljno prihodnost, ko bode na priliko vse naše duhovstvo narodno izobraženo, ko bodo pri gospôdi predsodki zginili, ko bode vse ljudstvo naše brati znalo, ko bo naš jezik v cerkvi, šoli in kancelii gladko ko struna pél. Pa za malo bi se bil pozabil, da čas je pol-drugi Janus s tremi obrazi, in da podlaga prihodnosti je minulost in sedajnost.

Da! per ambages sem prišel, kamor sem hotel priti. Moj namen je, podati, komur je mar, kratek pregled nekdanjega in sedanjega stanú slovenščine v Gorici, zlasti v goriški gimnazii, kjer se že neki „grozno slabo (?) godí“.

Najpopred ozrimo se nazaj. Za Jezuitov se je topilo vse narodno v učeni latinščini. Pod Jožefom II. je začela vladati nemščina; nahajajo se pa vendar tudi iz tiste